

Yashil

IQTISODIYOT

va

TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 753 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeovich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Kursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyrov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyrova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalarida ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шуҳратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafvna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellashirish	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Said Sultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	
A comparative analysis of investment risk management in the non-profit sector	583
Rakhimov Shoxrux Abduqaxxor O'g'li, Muhamad Arief Ramdhany	
Роль налога на доходы физических лиц в формировании бюджета узбекистана.....	587
Наврүзова Фарога́тхон	

Принцип работы электронных денег в форме электронных кошельков в банковском секторе	592
Ширинова Шохсанам Собир кизи	
Дальнейшее повышение эффективности деятельности постов удаленного электронного декларирования путем преобразования их структуры и алгоритма взаимодействия	598
Бахидова Феруза Алимовна	
Ishbilarmonlik muhitining mohiyati hamda uni baholashning zamonaviy usullari	603
Majidov Faxriddin Abdurazzok o'g'li	
Davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	609
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznes subyektlari faoliyatining ahamiyati	614
Ismoilov Narimonjon No'monjon o'g'li	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	619
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Telekommunikatsiya sanoatining rivojlanish tendensiyalari	625
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
O'zbekistonda xizmatlar sohasi va uning amaldagi holati tahlili	631
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlari tahlili	637
Raximova Mohinur Dilshod qizi	
OTMlarining ta'lim faoliyatini boshqarish jarayonida qo'llaniladigan innovatsion shakl va metodlar	645
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashda moliyaviy modellashtirishning muhim jihatlari	651
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich, Zokirova Feruza Farxod qizi	
Internal factors influencing the competitiveness of the textile industry	657
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Mamlakatimiz tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholash dolzarbligi	662
Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich, Baltabaev Maxmud Toshpo'latovich	
Xalqaro bozordagi eng katta birlashish va sotib olish (m&a) opertsiyalari bo'yicha tahlili	667
Ahamdjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li	
The impact of markets for innovative banking products on the economy	675
Abdurakhimova Dilara Karimovna	
Перспективы и производственные условия прядильных предприятий узбекистана	682
Н.Т. Гафурова, М.Э. Ходжаева, Б.Б. Бозоров	
Increasing the effectiveness of using marketing tools in public transport	686
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, G'iyosidinov Boburbek Baxtiyor o'g'li, Wang Cheng	
E-commerce strategies for global market expansion	694
Allanazarova Dilnoza, Gulnora Abdurakhmanova, Vanessa Gaffar	
Chinese commercial banks experience in asset diversification	704
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Issues of greening the economy in ensuring sustainable economic growth	708
Nurmetova Muyassar Jumanazarovna	
“Риск-ориентированный надзор в банковском секторе узбекистана: актуальные практики и вызовы”	712
Суюнов Жасур Бозорович	

Рейтинг устойчивости субъектов предпринимательства: некоторые теоретические и практические аспекты	715
Исроилов Баходир Ибрагимович	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish amaliyotini takomillashtirish yo'llari.....	718
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
O'zbekistonda moliyaviy razvedka xizmati faoliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	725
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li, G'aniyev Samariddin Murodullo o'g'li	
Передовые методы сбора данных для точных маркетинговых исследований	730
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Budjet tashkilotlarida ichki auditni tashkil etish va uning uslubiyotini takomillashtirish.....	733
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda logistikaning nazariy va uslubiy asoslari.....	740
Mirzanova Nozima Maratovna	
Tijorat banklarining transformatsiyalash jarayonlarini masofaviy bank xizmat turlari orqali rivojlantirish	744
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi	
Budjet daromadlarini shakllantirishning xorij tajribasi	748
Saipnazarov Shaylavbek Aktamovich	

BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING XORIY TAJRIBASI

Saipnazarov Shaylavbek Aktamovich

TDIU "Oliy va amaliy matematika"

kafedrasi dots.nti

Annotatsiya: Ushbu maqolada xorijiy tajriba, davlat moliyasi siyosatini amalga oshirishda budjet daromadlarini oshirish strategiyalarining samaradorligini namoyish etadi. Mazkur tadqiqot AQSH, Yevropa Ittifoqi davlatlari va Osiyodagi qator mamlakatlarning moliyaviy modellari asosida budjet daromadlarini shakllantirishdagi ijobiy va salbiy omillarini ko'rib chiqadi. Muallif milliy va mahalliy darajadagi moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda, soliq siyosatining roli, bugungi kundagi global muammolar va talablarga javob berish uchun qanday o'zgarishlar zarurligini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: soliqqa tortish, soliq siyosati, soliq tizimi, xalqaro moliya korporatsiyasi, bilvosita soliqlar.

Abstract: In this article, foreign experience demonstrates the effectiveness of strategies for increasing budget revenues in the implementation of public finance policy. This study examines the positive and negative factors in the formation of budget revenues based on the financial models of the USA, European Union countries and a number of countries in Asia. The author analyzes the role of tax policy in ensuring financial stability at the national and local levels, and what changes are needed to meet today's global challenges and demands.

Key words: taxation, tax policy, tax system, international financial corporation, indirect taxes.

Аннотация: В данной статье зарубежный опыт демонстрирует эффективность стратегий увеличения доходов бюджета при реализации политики государственных финансов. В данном исследовании рассматриваются положительные и отрицательные факторы формирования доходов бюджета на основе финансовых моделей США, стран Евросоюза и ряда стран Азии. Автор анализирует роль налоговой политики в обеспечении финансовой стабильности на национальном и местном уровнях, а также какие изменения необходимы для удовлетворения современных глобальных вызовов и требований.

Ключевые слова: налогообложение, налоговая политика, налоговая система, международная финансовая корпорация, косвенные налоги.

KIRISH

Soliqqa tortish mexanizmlari – iqtisodiyotning muhim vositasi bo'lgani uchun g'arbdagi rivojlangan mamlakatlarda xo'jaliklarni boshqarishda ulardan foydalanish tajribasi biz uchun qiziqarli ahamiyat kasb etadi. Yangi soliqlar joriy etib, oldingi soliq va yig'imlarni bekor qilib, stavkalarini oshirib yoki pasaytirib, boshqa vositalardan foydalanib, davlat, faqat o'z milliy budjetini shakllantirmaydi, balki jamiyatda tegishli ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qiladi, ahloqiy va siyosiy vaziyatni yaxshilaydi, fuqarolarning mehnat faolligini rag'batlantiruvchi muhit yaratadi. Shu ma'noda, soliq mexanizmlari mamlakatning farovonlikka erishishi uchun zamin yoki bu yo'lda unga tushqan xizmatini o'tashi mumkin. Soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarini o'rganish, samarali tartiblarni aniqlash va amaliyotga joriy etish o'rinli bo'ladi.

Xorijiy mamlakatlar soliqqa tortish amaliyotida qator ijobiy tajribalar to'plangan. Ularda soliq siyosatining tizimli izchil amalga oshirilishi davlat budjeti daromadlarining bir me'yorda barqaror o'sishiga, xarajatlarning esa maqsadga muvofik sarflanishini ta'minlaydi. Zero, har qanday davlatda ham soliq mexanizmlarining o'ziga xos yutuq tomonlari bilan birga kamchiliklardan holi emas.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Davlat budjet daromadlarini shakllantirish va boshqarish masalalari bugungi kunda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Turli mamlakatlarning budjet daromadlarini shakllantirish tajribasi bu borada boy amaliyot va yondashuvlar to'planganini ko'rsatadi. Xalqaro tajribani o'rganish budjet siyosatini samarali olib borish, daromadlar bazasini kengaytirish va davlat moliyasini barqarorlashtirishda muhim o'rin tutadi.

AQSH budjet daromadlarini shakllantirishda federal, shtat va mahalliy daromadlar o'rtasida aniq taqsimot mavjud. Soliqlar asosiy daromad manbai bo'lib, shaxsiy daromad solig'i, korporativ daromad solig'i va qo'shilgan qiymat solig'i asosiy o'rinni egallaydi. AQSH soliq tizimi ko'p darajalilik va murakkab tuzilishi bilan ajralib turadi, bu esa soliqlarni to'plashda katta miqdorda mablag' yig'ishga imkon beradi (Slemrod va Bakija, 2017).

Yevropa Ittifoqi davlatlarida budjet daromadlarini shakllantirishda barqarorlik va adolatlilik tamoyillariga alohida e'tibor qaratiladi. G'arbiy Yevropa davlatlari soliqlarning yuqori stavkalari va ijtimoiy ta'minot tizimlari orqali budjet daromadlarini shakllantiradi. Germaniya, Fransiya va Buyuk Britaniya kabi mamlakatlarda soliqlardan tushadigan daromad davlat budjetining asosiy qismi hisoblanadi. Shuningdek, aksiz soliqlari, mulk soliqlari va qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) muhim daromad manbalari sifatida namoyon bo'ladi (OECD, 2020).

Xitoyda davlat budjeti daromadlari asosan soliqlar va davlat korxonalari faoliyatidan tushadigan daromadlar hisobiga shakllanadi. Rossiyada esa neft va gaz sektoridan tushadigan daromadlar davlat budjetining katta qismini tashkil etadi. Xitoyning iqtisodiy o'sish sur'atlari va Rossiyaning tabiiy resurslarga boyligi ushbu mamlakatlarning budjet daromadlari shakllanishida muhim omillar hisoblanadi (Gao, 2017; Ivanov, 2021).

Xorijiy mamlakatlarning budjet daromadlarini shakllantirish tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat budjetining daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, soliqlarni samarali boshqarish va iqtisodiyotning turli sektorlaridan tushadigan daromatlarni jalb etish muhim ahamiyatga ega. Xalqaro tajribani o'rganish orqali mamlakatimiz budjet siyosatini takomillashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda yangi yondashuvlar ishlab chiqilishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Budjet daromadlarini shakllantirishning xorij tajribasini o'rganishda umumiylikdan individualikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonni tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullarini keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jahon mamlakatlarida soliq tizimi turli sharoitlarda shakllangan. XX asr o'rtalarida soliq tizimi rivojlanishda urushdan so'nggi islohotlar bilan bog'liq bo'lgan umumiy qonuniyatlar paydo bo'la boshlagan. Yuqori darajadagi davlat xarajatlari o'sha vaqtlarda tabiiy sur'atda katta hajmdagi soliqlarni yuzaga keltirgan. Yevropa mamlakatlarida ham soliq solishning juda murakkab va ko'p qirrali tizimlari amalda qo'llanilgan bo'lib, soliqlarning iqtisodiy ahamiyati turli mamlakatlarda turlicha bo'lgan.

Rivojlangan mamlakatlarda soliq tizimi ko'pgina umumiy xususiyatlari va belgilari bilan ajralib turadi. Ularnig umumiy belgilariga to'xtalib o'tsak:

- rivojlangan qonunchilik bazasining mavjudligi, vujudga keladigan munozaralar, vazifalar hamda turli xil holatlarni hal etishning huquqiy va iqtisodiy vositalari, mexanizmlari va usullari;
- soliq organlari tashkil etilishining yuksak darajasi: zamonaviy texnika va aloqa vositalari bilan ta'minlanganligi, yuqori ish haqi, jamoatchilik va ommaviy axborot vositalari bilan aloqa qilish darajasi;
- soliq idoralarining soliq to'lovchilar oldida ishonchga va obro'ga ega ekanligi;
- vazirliklar va idoralar vazifalarining aniq chegaralanib qo'yilganligi va ular ichida bir-birini takrorlash holatlarining yo'qligi;
- hukumatning vakili bo'lgan va uning nomidan ish olib boradigan soliq agentining katta ahamiyatga ega ekanligi;
- kadrlarni tahlil etish, o'rganish, oldidan belgilash, o'qitish, soliq to'lovchilar bilan aloqalar bo'yicha institutlarning mavjudligi;
- soliq idoralarining axborot almashinish sohasida moliya organlari va bank tizimi bilan chambarchas bog'liqligi;
- soliqqa tortish tizimini tashkil qilish, rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti yuqori darajada o'zaro bog'liqligi, qabul qilinadigan qarorlarning ilmiy asoslanganligi kabilar hisoblanadi.

Xo'sh, bugingi kunga kelib O'zbekiston soliq tizimining xalqaro miqyosdagi real nufuzi qanday? degan savol hammamizda o'z-o'zidan to'g'ilishi tabiiy. Ushbu savolga javob izlab topish maqsadida biz, jahon banki xalqaro moliya korporatsiyasi tomonidan har yili joriy qilinib kelinayotgan rasmiy hisobotlarga murojat qilamiz.

1-jadval. "Doing Business" reytingida dunyo mamlakatlarida biznesni yuritishdagi soliqqa tortish jarayonlari bo'yicha indikator ko'rsatkichlari natijalari [1].

№	Dunyo mamlakatlari	Umumiy reyting	Soliq undirish reytingi	To'lovlar (yiliga soni)	Soat vaqti (yiliga)	Umumiy soliqlar stavkasi (foydadan%)	Hisobot topshirib soliqlar to'langandan keyingi protseduralar indeksi (0-100)
1.	AQSH	84,13	36	10,6	175	43,8	94,04
2.	Armaniston	72,49	87	14	313	18,5	49,08
3.	Belarusiya	70,81	96	7	184	52,9	50
4.	Belgiya	77,69	59	11	136	57,1	83,45
5.	Buyuk Britaniya	86,7	23	8	110	30,7	71
6.	BAA	99,44	1	4	12	15,9	
7.	Germaniya	82,14	41	9	218	48,9	97,67
8.	Gruziya	87,14	22	5	269	16,4	85,89
9.	Janubiy Koreya	86,69	24	12	188	33,1	93,04
10.	Ispaniya	84,44	34	9	152	46,9	93,6
11.	Kanada	88,05	16	8	131	20,9	73,23
12.	Kuveyt	92,48	6	12	98	13	
13.	Qatar	99,44	1	4	41	11,3	
14.	Qozog'iston	79,47	50	7	178	29,2	48,85

"Doing Business" reytingida biznesni yuritishda soliqqa tortish jarayonlaridagi protseduralar bo'yicha reytingi aniqlanadigan 190 ta mamlakatlar orasida 2022 yil O'zbekiston soliq tizimining umumiy reytingi 74 o'rinni egallagan. Vaholanki, bu ko'rsatkich 2017 yilda 87 o'rinda edi, ya'ni o'tgan yillarga nisbatan 13 pozitsiyaga ko'tarilgan.

Xususan 1-jadval ma'lumotlarida, soliqqa tortish jarayoniga oid ko'rsatkichlar bo'yicha 2022-yil O'zbekistonda soliq undirish reytingi 78 o'rinda, to'lovlar soni (yiliga) 10 tani tashkil etadi, soat vaqti (yiliga) 181 soat, umumiy soliqlar stavkasi esa 38,3 foiz va shuningdek, hisobot topshirib soliqlar to'langandan keyingi protseduralar bo'yicha indeksi 48,39ni tashkil etadi. Mazkur reyting ko'rsatkichlaridagi ijobiy tomonga o'zgarish tendensiyasi mavjudligi quvontiradi. Sababi, dunyoning rivojlangan AQSH, Kanada, Buyuk Britaniya, Belgiya kabi boshq. mamlakatlarining umumiy reyting ko'rsatkichlari O'zbekistonnika nisbatan past ekanini ko'ramiz. Ammo, shunga qaramay harqanday davlatlar soliq tizimining ijobiy tomonlari mavjud bo'lib, ularni mamlakatimizda ijodiy qo'llash buni inkor etmaydi.

Ta'kidlash o'rinli, jahon mamlakatlari soliq amaliyotida davlat budjeti daromadlari tarkibida bevosita va bilvosita soliqlar nisbatiga qarab u yoki bu mamlakat iqtisodiyotining rivojlanganlik darajasiga baho berish mumkin. Jahon tajribasidan bizga ma'lum bo'lgan soliq tizimining bazis modellari mavjud: anglosakson model; yevrokontinental model; latinoamerikan va aralash model (2-jadval).

Anglosakson modelida, bunda soliqqa tortishning to'g'ri soliqlarga yo'naltirilishi, ya'ni soliq yuki asosan jismoniy shaxslar toifasiga mansub soliq to'lovchilar zimmasiga tushadi. Bilvosita soliqlar ulushi (QQS, sotishdan soliq va aksizlar) sezilarli darajada bo'lmaydi. Ushbu model qo'llanilayotgan mamlakatlarga Avstraliya, AQSH, Buyuk Britaniya, Italiya, Irlandiya va boshqa mamlakatlarni aytish mumkin.

Yevrokontinental modelining xarakterli belgisi bo'lib, ijtimoiy sug'urtaga yuqori ulushdagi ajratmalar hisoblanadi. Ya'ni, ularni ma'lum miqdordagi soliq to'lovlari deb aytish mumkin. Bu, o'z navbatida, G'arbiy Yevropa mamlakatlari tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy yo'naltirilgan siyosat bilan izohlanadi. Bunda egri soliqlar ulushi jumladan, QQS muhim ahamiyat kasb etadi, ya'ni bilvosita soliq tushumlari bevosita soliqlardan bir necha marotaba ko'proq bo'lib, jami budjet daromadida ularning ulushi 22 foizdan kam bo'lmagan miqdorni tashkil etadi. Shunga o'xshash sur'atlar Niderlandiya, Norvegiya, Fransiya va Shvetsiyada kuzatiladi.

2-jadval. Jahonda soliq tizimining bazis modellarining asosiy xususiyatlari [2].

Anglo-sakson model	Yevro-kontinental model	Lotin-amerikan model	Aralash model
Qo'llaniladigan mamlakatlar			
Avstraliya, AQSH, Buyuk Britaniya, Italiya, Irlandiya va boshq.	G'arbiy Yevropa mamlakatlari, Niderlandiya, Norvegiya, Fransiya va Shvetsiya	Boliviya, Chili, Peru va boshq.	Argentina, Avstriya, Ispaniya va boshq.
O'ziga xos xususiyati			
Soliqqa tortishning to'g'ri soliqlarga yo'naltirilishi	Ijtimoiy sug'urtaga yuqori ulushdagi ajratmalar, ya'ni bilvosita soliq tushumlari bevosita soliqlardan ko'proq	Budjet daromadlarini inflyatsiyadan himoya qilish maqsadida egri soliqlarni undirishga yo'naltirilgan	Davlat budjeti daromadlarini to'g'ri yoki egri soliqlar turi yoki soliq to'lovchilar guruhlariga bog'liqligini inkor etgan holda, budjet daromadlarining tarkibiy tuzilishini diversifikatsiyalaydi

Iqtisodiyotda inflyatsiya darajasi ko'p hollarda latinoamerikan modelining o'ziga xos xususiyatini belgilab beradi. Bunda to'g'ri soliqlarga ko'ra, egri soliqlarning yuqori darajadagi inflyatsiya sharoitiga qulay moslashishini inobatga olgan holda, aksariyat latinoamerikan mamlakatlarida budjet daromadlarini inflyatsiyadan himoya qilish maqsadida egri soliqlarni undirishga yo'naltirilgan. Shundan kelib chiqib, budjet daromadida egri soliqlar ulushi Boliviya 42 foizni, Chilida 46 foizni va Peruda 49 foizni tashkil etadi [3].

Soliq tizimida aralash modelning amal qilishi quyidagi holatlar bilan izohlanadi. Ya'ni, aksariyat mamlakatlarda davlat budjeti daromadlarini to'g'ri yoki egri soliqlar turi yoki soliq to'lovchilar guruhlariga bog'liqligini inkor etgan holda, budjet daromadlarining tarkibiy tuzilishini diversifikatsiyalaydi. Masalan, Ispaniyada egri soliqlar salmog'ining yuqori bo'lishiga qaramasdan to'g'ri soliqlar ulushi 36 foizni tashkil etadi. Mazkur model yo'nalishi Argentina, Avstriya, Ispaniya mamlakatlarida qo'llanilmoqda.

Rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiyotni yuksaltirish maqsadida soliq islohotlariga ko'proq e'tibor berilib, iqtisodiyotning turli tarmoqlarini tartibga solish va rivojlantirishda soliq mexanizmidan samarali foydalanmoqda. Yuridik va jismoniy shaxslarning biznes yuritish faoliyati soliqlar vositasida tartibga solinadi. Davlatning iqtisodiyotga aralashuvi soliqlar asosida namoyon bo'lib, xo'jalik subyektlari faoliyatiga to'g'ridan to'g'ri aralashuv davlat vazifasiga kirmaydi. Biznes subyektlari o'zining xususiy faoliyati doirasida qulayliklarga ega bo'lishi kerak va shundagina mamlakat iqtisodiyoti rivojlanadi. Respublikada ham rivojlangan mamlakatlar amaliyotidan foydalangan holda, soliqqa tortishni optimal darajada tashkil etib iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va zarur tarmoqlarni yuksaltirish mumkin. Lekin aytish o'rinli, bu borada respublikada tinimsiz islohotlar amalga oshirilayotganligi bois, qator yutuqlarga ham erishilmoqda.

Soliq islohotlari tarixiga nazar soladigan bo'lsak, XX asrning oxirida dunyoning ko'pgina mamlakatlarida, shu jumladan, AQSH, Germaniya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Yaponiya, Shvetsiya va boshqa qator mamlakatlarda tadbirkorlikni rag'batlantiradigan va kapital jamg'arishni tezlashtirishga qaratilgan islohotlar olib borilgan. Ushbu mamlakatlarda yuksak texnologiyali ishlab chiqarishlar soliq mexanizmi orqali rag'batlantirilgan. Masalan, Shotlandiya, Angliyaning shimoliy hududlari, Shimoliy Irlandiya, Belgiyadagi toshko'mir va metallurgiya hududlari fan-texnika taraqqiyoti ta'siri ostida inqirozga yuz tutgan vaqtda iqtisodiyotni tushkunlikdan chiqarishning soliq yo'li muhim o'rin tutdi. Ushbu hududlarda infratuzilmani zamonaviylashtirish, sanoatni yangi ilg'or ishlab chiqarish texnologiyalari bilan ta'minlash, ishchi kuchiga qayta malaka berish vazifasi turardi. Shuning uchun ham, xo'jalik subyektlari moliyaviy faoliyatini mustahkamlaydigan va investitsiyani rag'batlantiradigan islohotlar amalga oshirilib, quyidagi yo'nalishda olib borilgan:

- birinchidan, xo'jalik subyektlari daromadini ko'paytiradigan, investitsiyani amalga oshirishga yo'naltiriladigan va malakali xodimlar tayyorlashni rag'batlantiradigan soliq imtiyozlari berilgan;
- ikkinchidan, muomaladagi pul massasini kamaytirish va inqirozni jilovlash uchun bilvosita soliqqa tortish salmog'i biroz oshirilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bilvosita soliqqa tortish salmog'ining oshirilishi shunday yo'sinda tashkil etilganki, ushbu soliqlar korxonalar faoliyatini tartibga soluvchi va nisbatan betaraf soliq sifatida namoyon bo'lgan. Yuqorida qayd etilgan islohotlar sababli rivojlangan davlatlarda ham bevosita soliq stavkalari qisman pasaytirilgan. Shu jumladan, "korporatsiyalardan olinadigan daromad solig'i stavkasi AQSHda 46 foizdan 34 foizga, Buyuk Britaniyada 45 foizdan 35 foizga, keyinchalik 33 foizga, Yaponiyada 42 foizdan 40 foizga, Fransiya 50 foizdan 45 foizga va keyin-

chalik 34 foizga pasaytirildi” [4]. Bundan tashqari, ushbu davlatlarda jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishda yuqori stavkalar miqdori pasaytirildi. Ya’ni, bu tadbirlar xususiy sarmoyalarni ko’paytirish, ularni iqtisodiyotga yo’naltirish va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun amalga oshirildi. Mazkur davlatlarning ayrimlarida bevosita soliqlar yuki kamayishi bilan bilvosita soliqqa tortish hajmi bir muncha ko’tarildi. Masalan, Germaniyada QQS stavkasi 14% dan 15% ga, Yaponiyada sotuvdan soliq stavkasi 3% dan 5% ga ko’paydi.

Ushbu mamlakatlarda bozor iqtisodiyoti munosabatlari to’liq shakllanganligi bois, bilvosita soliqlar xo’jalik subyektlarining aylanma mablag’larini qisqartirmagan va tadbirkorlikka jiddiy ta’sir etmagan va aksincha (raqobatni kuchaytirib, inflyatsiyani jilovlagan) afzallik jihatlarini namoyon etgan. Bevosita soliqqa tortish qisman cheklanib, bilvosita soliqqa tortish hajmi oshirilgan bo’lsa-da, soliq tushumlarida bevosita soliqlar salmog’i yuqoriligi saqlanib qolmoqda. Bunga asosiy sabab, iqtisodiyotni soliqlar orqali rag’batlantirish yaxshi yo’lga qo’yilganligi va bevosita soliqqa tortiladigan daromadlarning o’sib borayotganligidir. Umuman olganda, rivojlangan mamlakatlarning soliq siyosati odatda sarmoyani jalb qilishga yo’naltirilgan. Bu mamlakatlarda ishlab chiqarishni yangi texnologiyalar bilan ta’minlash va zamonaviylashtirish bilan bog’liq bo’lgan sarmoya qo’yilmalari soliq imtiyozlari orqali rag’batlantiriladi.

Bizning nazarimizda, soliqlarning tartibga soluvchilik funksiyasidan ustuvor foydalangan holda mamlakat mintaqalari iqtisodiyotida tabiiy resurslarni investitsiyalashda davlat va xususiy mulk egalari manfaatlarini maqbullashtirish maqsadga muvofiq bo’ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Горский И.В. Налоговый потенциал в механизме межбюджетных отношений.//Финансы. 2014. №6. – с. 27-30.
2. Данченко М.А. Налогообложение. Учебное пособие. – Т.: Томский государственный университет, 2015. – с. 148.
3. Devarajan, S.; Fisher, A. C. (1981). “Hotelling’s ‘Economics of Exhaustible Resources’: Fifty Years Later”. Journal of Economic Literature. 19(1): pp. 65-73.
4. Долятовский В.А. Зарубежный опыт комплексного развития регионов (территорий).//Регионология. 1994. № 2-3. – с. 149-156.
5. Дуброва Т.А. Прогнозирование социально-экономических процессов. –М.: Маркет ДС, 2007. – с 192.
6. Журавлева Т.А. Прогноз налогового потенциала Республики Крым и г.Севастополя. Крымский научный вестник. 2015. №4. – с. 10-33.
7. Жўраев А., ва бошқ. Солиққа кириш. Ўқув кўлланма. – Т.: ТДИУ. 2022. – 166 б.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

